

Les bones pràctiques científiques en temps de pandèmia

Jordi Camí

Universitat Pompeu Fabra; Parc de Recerca Biomèdica de Barcelona; Secció de Ciències Biològiques. Institut d'Estudis Catalans. Barcelona.

Nota: text elaborat per a les Jornades de debat sobre la covid-19 organitzades per l'Institut d'Estudis Catalans, del 18 al 20 de maig de 2021.

En el decurs d'aquest any tan excepcional de pandèmia, la ciència ha mostrat públicament les seves "costures" en sortir de la seva "zona de confort". La pandèmia no és pas que hagi provocat l'aparició de fenòmens inèdits, el que ha comportat és una exageració, fins a límits sense precedents, tant de les fortaleses com de les mancances estructurals que caracteritzen el sistema. Tot just en començar la pandèmia, la societat es va encomanar als científics per tal d'obtenir respostes ràpides i fiables. Ben ràpidament, però, sorgiren malentesos i situacions molt incòmodes atès el caràcter incert, lent, provisional i sovint limitat que comporta tota generació de nou coneixement.

La pressió a la qual s'ha sotmès al sistema científic ha estat excepcional. Al principi de la pandèmia, la medicina clínica es va haver d'enfrontar a una malaltia nova per a la qual no disposava de cap tractament curatiu. La pròpia medicina clínica va haver d'aprendre com manegar sobre la marxa l'allau de malalts en unes condicions de pressió assistencial devastadores. Durant la primera onada es van emprar medicaments de forma empírica que poc després varen resultar inefectius. El creixement en proporcions geomètriques de nous casos s'encreuava amb la necessitat de fer prevaler uns determinats temps (inexistents) per a l'avaluació correcta de la seguretat i l'eficàcia dels medicaments. El fet és que els casos de la hidroxiclороquina, el redemsvir i altres improvisacions en l'ús i l'assaig de medicaments no provats, no han aconseguit escurçar ni substituir els temps i les pautes que requereix la feina ben feta. I en relació amb aquests fàrmacs, algunes retractacions de treballs precipitadament acceptats en revistes de referència exemplifiquen els errors que han propiciat aquests temps de màxima pressió.

L'allau d'informació científica apareguda en tan poc temps tampoc ha tingut precedents. En menys d'un any, la

base de dades *PubMed* va registrar prop de 100.000 publicacions; altres repositoris, com *Dimensions*, ja porten recollits més de 385.000 documents. El gruix de tota aquesta informació són publicacions que no han passat la revisió de tercers, amb totes les dificultats i limitacions que això comporta. Tampoc és que sigui possible gestionar tanta informació en un interval tan curt de temps. La lliure disponibilitat d'aquesta informació científica, combinada amb la pressió ambiental pel curs de la pandèmia, ha contribuït d'alguna manera a la desinformació, de vegades fins i tot a la generació d'alarma. Moltes persones profanes, així com científics de camps aliens que no entenen aquesta literatura, l'han compartit i comentat sense dominar raonablement la seva interpretació. A aquest desigual contingut de l'allau informativa cal afegir-hi la perseverant i intensa pressió dels mitjans de comunicació convencionals així com la hiperactivitat sense precedents de les xarxes socials. Una "tempesta perfecta" que l'Organització Mundial de la Salut (OMS) bateja amb el nom d'*infodèmia*.

Durant la primera onada, la tensió a la qual es va posar el sistema científic va donar lloc a diferents situacions de déficit pel que fa a les bones pràctiques. Només en el nostre medi, el plantejament d'algunes captacions de diners a la societat en moments emocionalment molt delicats, l'assignació de recursos públics i privats sobrevinguts per donar suport a la recerca, la creació d'expectatives agosrades en alguns estudis que es van posar en marxa o la manera de presentar la informació científica en xarxes socials, són alguns exemples de comportaments que demostren com s'estava posant a prova tot el sistema científic. En aquest context, el mes de maig de 2020, el Comitè per a la Integritat de la Recerca de Catalunya (CIR-CAT), va emetre un comunicat¹ dirigit a posar en valor el nostre sistema científic i a reforçar les bones pràctiques científiques en temps excepcionals, tot emfatitzant els aspectes més sensibles, com els relacionats amb l'univers de la comunicació científica.

En definitiva, mai no s'havia anat tan ràpid en la resposta científica i sanitària (el fet que en cosa de mesos es disposi d'un bon catàleg de vacunes, molt eficaces i segures en seria l'exemple), però segurament tampoc mai no s'havien posat tant en tensió les relacions entre científics, polítics i mitjans de comunicació. El fet és que la manca

Correspondència: Jordi Camí
Departament de Ciències Experimentals i de la Salut
Universitat Pompeu Fabra
C/ Dr. Aiguader, 88
08003 Barcelona
Tel. 933 160 016
Adreça electrònica: jordi.cami@upf.edu

d'aprenentatge, sumada a l'extraordinària pressió ambiental, ha propiciat l'agudització de diversos conflictes de rols entre aquests tres grans actors: científics aprofitant-se superbament del protagonisme ofert per les talaies dels mitjans de comunicació, polítics escudant-se en científics per defugir de la responsabilitat en la presa de decisions i periodistes convertits en prescriptors del que han de fer uns i altres. Aquest aiguabarreig de rols encara persisteix i caldrà seguir fent molta pedagogia per no confondre la ciutadania sobre quines són les responsabilitats de cada sector. A nosaltres ens pertoca vindicar els valors de la responsabilitat professional i de les bones pràctiques científiques. La preservació de la integritat científica ha passat a un primer pla després de les "costures" que el sistema científic ens ha mostrat en temps tan excepcionals.

Atès que potser mai havia quedat tan borrosa la frontera entre l'opinió social, l'opinió política i l'evidència científica, i ja que en pocs mesos hem après que hi ha futurs diferents en les formes de disseminar els resultats científics,

de nou fem constar que la formació del personal investigador en comunicació científica és una tasca inajornable. Els científics hem d'aprofitar el repte de la pandèmia per reforçar el paper social de la ciència en la generació de seguretat (evidència) i confiança (percepció), perquè la ciència també és un instrument de desenvolupament i cohesió social davant les crisis col·lectives. Per a una anàlisi més extensa d'aquests punts de vista podeu consultar l'article *La ciencia y los científicos en tiempos de pandemia*².

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

1. Comitè per a la Integritat de la Recerca de Catalunya. Declaració sobre la COVID-19 i el virus SARS-CoV-2. Barcelona: Departament de Recerca i Universitats. Generalitat de Catalunya; 2020. Consultable a: <https://universitatsirecerca.gencat.cat/ca/detalls/noticia/Declaracio-sobre-la-COVID-19-i-el-virus-SARS-CoV-2-00001>. Accés el 22 de desembre de 2021.
2. Camí i Morell J. La ciencia y los científicos en tiempos de pandemia. *La Maleta de Portbou*. 2021;45. Consultable a: <https://lamaletadeportbou.com/articulos/la-ciencia-y-los-cientificos-en-tiempos-de-pandemia/>. Accés el 22 de desembre de 2021.